

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มหาวิทยาลัยเปิดมีพันธกิจสำคัญในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนในระบบการเรียนการสอนทางไกล ควบคู่ไปกับการทำวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการและเกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การเผยแพร่ผลงานวิจัยจึงเป็นภารกิจสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้ใช้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยนั้นได้โดยไม่มีข้อจำกัด ดังนั้นนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการกำหนดให้ผลการวิจัยได้รับการเผยแพร่ผ่านวารสาร การประชุมวิชาการ ฐานข้อมูลวิจัย ฐานข้อมูลห้องสมุด คลังสารสนเทศสถาบันหรือคลังสารสนเทศดิจิทัล ปัจจุบันมหาวิทยาลัยทุกแห่งมีการศึกษา จัดเก็บ และเผยแพร่ข้อมูลวิจัยตามรูปแบบของแต่ละหน่วยงาน โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษา หรือ มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีการจัดเก็บข้อมูลวิจัยในคลังสารสนเทศหลากหลายรูปแบบและหลายมาตรฐาน โดยมีทั้งการจัดเก็บข้อมูลวิจัยในฐานข้อมูลของห้องสมุด และการจัดเก็บข้อมูลวิจัยโดยบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันวิจัย หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการวิจัย

ในขณะที่หลายประเทศให้ความสนใจในการกำหนดมาตรฐานและความร่วมมือในการจัดเก็บ และเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในรูปแบบดิจิทัลเพื่อการใช้งานในระยะยาว โดยในสหรัฐอเมริกาและยุโรปมีการบริการสารสนเทศงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วยแผนการจัดการสารสนเทศงานวิจัย (Data Management Plan : DMP) การใช้โปรแกรมเพื่อเขียนแผนการจัดการสารสนเทศงานวิจัย (DMP tool) การทำเอกสารเมตาเดตา (Metadata documentation) การจัดเก็บข้อมูลวิจัยเพื่อการใช้งานระยะยาวไว้ในคลังสารสนเทศสถาบัน (Institutional Repository) ครอบคลุมถึงระบบคลังสารสนเทศสถาบันและตัวระบุวัตถุดิจิทัล (Persistent Identifier) และการจัดฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้แก่นักวิจัยในการจัดการข้อมูล โดยมีเป้าหมายให้นักวิจัยในมหาวิทยาลัยวางแผนจัดเก็บข้อมูลวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นทำโครงการวิจัย โดยเขียนไว้ในแผนการจัดการสารสนเทศงานวิจัย หลายประเทศได้จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงขึ้นโดยเรียกว่า ศูนย์อนุรักษ์ข้อมูลวิจัย (Data Curation Center) หรือในห้องสมุดมีบริการใหม่คือบริการสารสนเทศงานวิจัย (Research Data Service, Data Curation Service) ขึ้นมา

นโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยมีความสำคัญตั้งแต่เริ่มต้นของการจัดการข้อมูลวิจัย ดังจะเห็นได้จากสมาคมมหาวิทยาลัยยุโรปได้จัดตั้งคณะทำงานนโยบายการวิจัยเพื่อร่วมกันจัดทำแนวทางในการกำหนดนโยบายการวิจัยตั้งแต่ พ.ศ.2553 เรียกว่า Research Policy Working Group (RPWG) สภาวิจัยเศรษฐศาสตร์และสังคมของอังกฤษ ได้มีการกำหนดนโยบายข้อมูลวิจัย (Economic and

Social Research Council (ESRC) Research Data Policy) เช่นเดียวกับทุกมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการข้อมูลวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นเขียนโครงการวิจัยและจัดทำแผนการจัดการข้อมูลวิจัย การฝากข้อมูลไว้ในคลังสารสนเทศดิจิทัล การกำหนดรายละเอียดของข้อมูล การจัดการด้านลิขสิทธิ์ และการเผยแพร่ข้อมูลวิจัยแบบเสรีตามนโยบายการเข้าถึงข้อมูลแบบเสรีของแต่ละมหาวิทยาลัย

นโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยจึงทำขึ้นเพื่อสนับสนุนให้ผู้ให้ทุนกำหนดแนวทางในการรวบรวมข้อมูลวิจัย การผลิตและการใช้ข้อมูลซ้ำ โดยกำหนดบทบาทความรับผิดชอบของนักวิจัยและมหาวิทยาลัย บทบาทของคลังสารสนเทศสถาบันหรือคลังสารสนเทศดิจิทัล โดยทั่วไปนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยมี 3 ส่วนประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 หลักการการจัดการข้อมูลวิจัย

ส่วนที่ 2 แนวปฏิบัติในการดำเนินงาน

ส่วนที่ 3 คำอธิบายบทบาทความรับผิดชอบของทุกภาคส่วนและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

การจัดการข้อมูลวิจัยเป็นการกำหนดแนวทางการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยทั้งในมหาวิทยาลัยปิดและมหาวิทยาลัยเปิด มหาวิทยาลัยเปิดเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในระบบเปิดใช้รูปแบบการศึกษาทางไกล ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผ่านสื่อการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ ที่รับผู้เรียนเข้าเรียนแบบไม่จำกัดจำนวนหรือตามเงื่อนไขที่กำหนด ไม่มีชั้นเรียนตามปกติเหมือนมหาวิทยาลัยทั่วไป

แนวปฏิบัติที่ดีในมหาวิทยาลัยเปิดจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่มีขั้นตอนการดำเนินงาน ที่ส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมาย ที่ส่งผลให้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยเปิดประสบความสำเร็จหรือมุ่งสู่ความเป็นเลิศตามเป้าหมาย ที่มีหลักฐานของความสำเร็จที่ปรากฏชัดเจน โดยมีการบันทึกวิธีปฏิบัติเป็นเอกสาร สามารถเผยแพร่ให้หน่วยงานภายในและภายนอกนำไปใช้ประโยชน์ได้ แนวปฏิบัติที่ดีจึงเป็นตัวอย่างที่ดีที่จะทำให้มหาวิทยาลัยเปิดมีนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยให้สามารถใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงข้อมูลวิจัยได้สะดวกยิ่งขึ้น โดยมหาวิทยาลัยเปิดมีกระบวนการผลิตที่เป็นระบบ ทั้งที่เป็นสื่อหลักและสื่อเสริม ที่มหาวิทยาลัยจัดเตรียมไว้เป็นบทเรียน เป็นแบบฝึกปฏิบัติและเป็นกิจกรรมการศึกษาทางไกลให้ศึกษาด้วยตนเอง มีระบบการวัดและประเมินผลความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ที่มั่นใจว่าผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพมาตรฐานทัดเทียมมหาวิทยาลัยทั่วไป

มหาวิทยาลัยเปิดที่เป็นสมาชิกถาวรของสมาคมอาเซียนของมหาวิทยาลัยเปิด (Asian Association of Open Universities) มีมหาวิทยาลัยเปิดที่เป็นสมาชิกจำนวน 44 แห่ง จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางในอนาคตของคลังสารสนเทศดิจิทัลในเอเชีย (Loan, 2014) พบว่าคลังสารสนเทศดิจิทัลที่มีการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในเอเชียจากนานาอนุกรมคลังสารสนเทศดิจิทัล (OpenDOAR) มีจำนวน 400 แห่งเป็นอันดับสามรองจากยุโรปและอเมริกาเหนือ โดย 8 ใน 10 แห่งเป็นคลังสารสนเทศดิจิทัล

ในประเทศญี่ปุ่น อินเดีย ไต้หวัน จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย เกาหลีและไทย ดังนั้น การศึกษานโยบาย การจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียที่มีคลังสารสนเทศดิจิทัล จะช่วยให้ได้แนวทางการ จัดทำนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยเพื่อการจัดการข้อมูลวิจัยที่เป็นระบบและเป็นประโยชน์ในการพัฒนา ระบบการศึกษาทางไกล

จากการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายข้อมูลวิจัยในระบบเปิด การจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยใน ฐานข้อมูลและคลังสารสนเทศสถาบันในงานวิจัยเรื่อง มาตรฐานการจัดการข้อมูลวิจัยในคลังสารสนเทศ สถาบันของมหาวิทยาลัยไทย (น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2559) ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยไทยส่วนใหญ่ ไม่มีนโยบายในการกำหนดให้ข้อมูลวิจัยเป็นข้อมูลเปิด (open data) ที่จัดเก็บไว้ในคลังสารสนเทศ สถาบันเพื่อการใช้งานในระยะยาว โดยห้องสมุดเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรีย์ เพ็ชรวงษ์ (2554) ที่พบว่า การส่งรายงานการวิจัยมาให้ห้องสมุด จัดเก็บเพื่อให้บริการโดยความสมัครใจของผู้วิจัยนั้น ส่งผลให้คณาจารย์และนักวิจัยจำนวนไม่มากที่ส่ง ข้อมูลวิจัยเข้าระบบคลังสารสนเทศสถาบันโดยสมัครใจ และงานวิจัยของกุลสวัสดิ์ คณประดิษฐ์ (2558) ขณะที่มหาวิทยาลัยและหน่วยงานวิจัยในต่างประเทศมีความพยายามในการสร้างและกำหนดการใช้ เกณฑ์การประเมินหลายรูปแบบเพื่อความเหมาะสม และมีการเตรียมการเพื่อตรวจประเมินเพื่อ ควบคุมความเสี่ยงในอนาคต

ในขณะเดียวกันการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในฐานข้อมูลและคลังสารสนเทศสถาบัน ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลวิจัยในส่วนของวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัยในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย ทุกแห่ง มีการวิเคราะห์หมวดหมู่และการลงรายการโดยจัดทำเมทาดาทาในการอธิบายรายละเอียด ของไฟล์ข้อมูลดิจิทัล เพื่อจัดเก็บและการใช้งานในระยะยาว ในขณะที่หลายสถาบันที่เผยแพร่ข้อมูล วิจัยโดยสำนักวิจัยและคณะยังขาดการจัดการข้อมูลวิจัยโดยการลงรายการเพื่อการใช้งานในระยะยาว ได้แก่ข้อมูลวิจัยที่เป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย และข้อมูลวิจัยที่เป็นไฟล์ดิจิทัลวิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัยฉบับเต็มโดยสถาบันอุดมศึกษาเอกชนหลายแห่งขาดระบบฐานข้อมูลวิจัยเพื่อการ สืบค้น (นพวรรณ บุญธรรม, 2553) จากปัญหานี้ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการจัดการระบบข้อมูลวิจัยใน มหาวิทยาลัยยังขาดความครบถ้วน ผลการวิจัยของน้ำทิพย์ วิภาวิน (2559) พบว่า ปัญหาการจัดการ ข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยไทย จำแนกเป็น 2 ด้านได้แก่ ด้านข้อมูลวิจัย และด้านการจัดการข้อมูล วิจัย โดยข้อมูลวิจัยที่เผยแพร่ในคลังสารสนเทศสถาบันส่วนใหญ่เป็น การรายงานผลการวิจัยในรูป วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยที่เป็นผลการวิจัย (research output) แต่ยังคงขาดไฟล์ข้อมูลที่เรียกว่า datasets ที่ใช้สนับสนุนผลการวิจัยที่เป็นไฟล์ตาราง ไฟล์ภาพ ไฟล์เสียง ส่วนข้อมูลวิจัยที่เผยแพร่ใน ฐานข้อมูลและคลังสารสนเทศสถาบันของห้องสมุดส่วนใหญ่มีการลงรายการเพื่ออธิบายรายละเอียด ของข้อมูลด้วยเมตาดาตา แต่ข้อมูลวิจัยที่จัดเก็บและเผยแพร่โดยสำนักวิจัยและสำนักบริการ คอมพิวเตอร์บางแห่งยังขาดการลงรายการเมตาดาตาตามมาตรฐาน ทำให้เป็นข้อจำกัดในการค้นหา

และเข้าถึงข้อมูลวิจัยของผู้ใช้ อีกทั้งยังขาดกระบวนการรับรองความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลเพื่อให้ผู้ใช้มั่นใจในคุณภาพของข้อมูลที่ได้รับ อีกทั้งขาดนโยบายเป็นลายลักษณ์อักษรในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยในระยะยาว และขาดแนวปฏิบัติของแนวทางการไหลเวียนข้อมูลผลการวิจัยในลักษณะเดียวกันทั้งมหาวิทยาลัย เพื่อให้การจัดเก็บข้อมูลครบถ้วนและเอื้อประโยชน์ให้ผู้ใช้เข้าถึงข้อมูล ณ จุดเดียว และขาดการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการด้านลิขสิทธิ์เพื่อจัดทำข้อตกลงในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการของมหาวิทยาลัย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานเรื่องระบบวิจัยเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศ (2558) ที่สะท้อนว่าการปฏิรูประบบข้อมูลเพื่อการพัฒนาประเทศเป็นวาระปฏิรูปที่สำคัญและเร่งด่วน ที่ปัจจุบันข้อมูลของประเทศยังขาดความพร้อมใช้ ขาดความน่าเชื่อถือ ขาดความสอดคล้องกับการใช้งาน ขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน รวมทั้งขาดข้อมูลระดับพื้นที่ที่จะนำไปสู่การบริการจัดการในระดับชุมชนและรายบุคคล ดังนั้นการจัดการระบบข้อมูลวิจัยให้ได้มาตรฐานเพื่อความสะดวกในการเข้าถึงจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาระบบวิจัยเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศ

ดังนั้น เพื่อสร้างความตระหนักให้มหาวิทยาลัยเปิดได้กำหนดแนวทางการเผยแพร่ผลการวิจัยแบบเปิด จึงจำเป็นต้องศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีในการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียเพื่อนำมาเป็นแนวทางสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดทิศทางของการจัดการข้อมูลวิจัยในระดับมหาวิทยาลัยและความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยอื่น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย
- 2.2 เพื่อสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยในมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

3. ประโยชน์ที่ได้รับ

- 3.1 ทราบสภาพปัจจุบันของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย
- 3.2 ทราบแนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในต่างประเทศ
- 3.3 ได้แนวทางการกำหนดนโยบายของการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย เพื่อให้การจัดการข้อมูลวิจัยเป็นไปตามมาตรฐาน และผู้ใช้สามารถเข้าถึงข้อมูลวิจัยได้อย่างครบถ้วน

4. นิยามศัพท์

4.1 นโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย หมายถึง หลักการหรือวิธีปฏิบัติที่เป็นข้อกำหนดในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดที่เป็นผลการวิจัยและข้อมูลที่สนับสนุนการวิจัย

4.2 ข้อมูลวิจัย หมายถึง ข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยหรือข้อมูลที่สนับสนุนผลการวิจัยในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสารนำเสนอโครงการวิจัย (Proposals) บทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นระหว่างการทำวิจัย (Academic journal articles) บทความที่ตีพิมพ์ในงานประชุมวิชาการ (Conference proceedings) ผลลัพธ์ที่ได้เมื่อสิ้นสุดงานวิจัย (Research outputs) เอกสารการวิจัย (Research documents) ชุดข้อมูล (Data sets) รายงานการวิจัย (Research reports) วิทยานิพนธ์ (Theses and dissertations) เป็นต้น

4.3 มหาวิทยาลัยเปิด หมายถึง สถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเปิดด้วยระบบการศึกษาทางไกล ที่เป็นสมาชิกของสมาคมมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอาเซียน

4.4 แนวปฏิบัติที่ดี หมายถึง วิธีปฏิบัติที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายโดยมีการสรุปวิธีปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการและมีหลักฐานของความสำเร็จปรากฏชัดเจน

4.5 แนวทางการกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย หมายถึง วิธีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ผลการวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย

5. ขอบเขตการวิจัย

5.1 การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการวิจัยศึกษาในบริบทของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชียที่เป็นสมาชิกของสมาคมมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอาเซียน (Asian Association of Open Universities : AAOU) โดยมีกรอบแนวคิดการวิจัยที่ประกอบด้วย นโยบายข้อมูลเปิดของรัฐ (Government open data policy) ในเอเชีย นโยบายการวิจัยและการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย เพื่อสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวปฏิบัติที่ดีของนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัยของมหาวิทยาลัยเปิดในเอเชีย โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกจากแต่ละทวีป และมหาวิทยาลัยในสหราชอาณาจักรเป็นแห่งแรกที่กำหนดให้ทุกมหาวิทยาลัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากรัฐต้องกำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลวิจัย

5.2 ช่วงเวลาของการวิจัย 1 ปี

5.3 ระยะเวลาการทำวิจัย คือ เมษายน 2561 – เมษายน 2562 และมีการขยายเวลาอีก 6 เดือน